Ruoka-apu Yhdistysten Liitto ry 08.11.2017

Eduskunnan kunta- ja terveysjaosto
Kaisa.iso-sipila@eduskunta.fi

KIRJALLINEN LAUSUNTO

Ruoka-aputoiminnan tarve
Huono-osaisuus on viime vuosina yleistynyt ja muuttunut aikaisempaa näkyvämmäksi ruoka-avun jakelun jäätyä pysyväksi ilmiöksi. Arviolta 20 000 – 25 000 ihmistä hankkii viikottain ruokansa nk. leipäjonojen kautta.
Ilmaisruoanjakelu tavoittaa suuren osan kaikkein huono-osaisimmista. Tutkimuksen mukaan suomalaisissa leipäjonoissa asioivat ovat pääasiassa perusturvaetuuksien varassa eläviä ja huonossa työmarkkina-asemassa olevia henkilöitä. Eurostatin tietojen mukaan Suomessa vuonna 2013 köyhyys tai sosiaalisen syrjäytymisen riski kosketti kaikkiaan noin 854 000 henkilöä. Erittäin alhaisen työssäkäyntiasteen kotitalouksissa elävän väestön määrä oli 351 000 henkilöä ja vakavaa aineellista puutetta koki 132 000 henkilöä.(Vähävaraisten avun toimenpideohjelma 2014-2020. Maaseutuvirasto, sivu 3).

Ruoka-apu ei kohdistu aina suoraan ”nälkään”, vaan se mahdollistaa pitkäaikaistyöttömälle tai hyvin pienillä tuloilla elävälle rahan käyttämisen esimerkiksi uimahallilippuun tai uusiin kenkiin, kun ruokaan varattu raha jää avustuksen vuoksi vapaaksi. Ruoka-aputoiminnan tarpeellisuus tulee esiin hyvin voimakkaasti kaikilta tahoilta, joita ruoka-aputoiminta koskee. Kauppiaat ja muut lahjoittajatahot, joilla hävikkiruokaa syntyy, ovat hyvillään siitä, että voivat antaa myytäväksi kelpaamattoman ruoan jaettavaksi eteenpäin, eikä esimerkiksi tarvitse laittaa sitä biojätteeksi. Lisäksi kauppiaat säästävät kustannuksissa, kun hävikkiruokaa ei tarvitse käsitellä.
Ihmiset, jotka ruokaa hakevat kokevat ruoka-aputoiminnan tarpeelliseksi saadakseen monipuolista ruokaa riittävästi. Juhlapyhien aikana perheelliset kertovat saavansa paljon iloa ja lohtua kun on muutakin laittaa lapsille kuin perunaa. Ruokahan on iso osa myös juhlaa. Ruoka-aputoimintaa tekevät tahot auttavat vähäosaisia ihmisiä eri elämän alueilla ja ruoka-apu kehittää luottamusta ja lisää turvallisuuden tunnetta jota tarvitaan, että muutakin tarpeellista voisi ottaa vastaan. Näin ruoka-aputoiminta on saanut huomattavasti laajemman merkityksen vähäosaisten ihmisten elämässä. Ruoka-aputoimintaa on vaikeaa, ellei mahdotonta, korvata millään tällä hetkellä käytössä olevilla toimenpiteillä ja resursseilla.

On tärkeää ymmärtää ruoka-aputoiminnan tuoma turva ja merkitys alueilla, joissa sitä on. Kun ruoka-apua tarvitseva ihminen saa vaihtaa kokemuksiaan ja kertoa tilaanteestaan tai osallistua toisten auttamiseen, oma ahdingon tuntu pienenee ja turvallisuudentuntu kasvaa. Tästä on suora positiivinen ja voimaannuttava vaikutus myös ruoka-apua tarvitsevan perheeseen ja usein ympäristöönkin.

Ruoka-aputoiminta kattaa koko Suomen. Tarkkaa lukua avustusruokaa jakavista toimijoista ei ole. Tällä hetkellä arvellaan toimijoita olevan 400-500. Uusia toimijoita tulee jatkuvasti lisää ja toisaalta myös ruoka-apua jakavia toimijoita lopettaa toimintansa puuttuvien resurssien ja varojen vuoksi. Tahoja, jotka jakavat ruoka-apua erillaisin tavoin, ovat kunnat, kirkot, vapaan suunnan seurakunnat, kolmannen sektorin toimijat, sekä yksittäiset ihmiset. Mukana talkoissa on jopa perheitä. Yhä useammin avustusruokaa jakavat myös muut kuin sosiaali- ja terveysalanjärjestöt. Tällaisia järjestöjä ovat esimerkiksi jotkin urheilujärjestöt, joiden toiminnassa on mukana vähäosaisten perheiden lapsia.

Ruoka-apua jaetaan monella tavalla. Vakiintuneeksi toimintatavaksi jääneet ruokajonot ja hävikkiruoasta tehty ilmainen tai kulukustannuksilla tarjottu ateria, ovat saaneet rinnalleen lisääntyvässä määrin uusia toimintatapoja, joilla voidaan tavoittaa esimerkiksi ne, joilla ei ole mahdollisuutta tulla ruokajonoon hakemaan ruoka-apua. Tällaisia avuntarvitsijoita ovat esimerkiksi sellaiset ihmiset, jotka heikentyneen terveyden tai huomattavan pitkien ja vaikeiden välimatkojen vuoksi, oman auton puuttuessa, eivät voi hakea ruokaa jakokohteista.

Kehittämistarpeet

Avustusruoanjakelu on merkittävä osa maamme kaikkein huono-osaisimpien avustustoimintaa. Se on sosiaaliturvaa ja julkisia palveluita täydentävää turvaa. Nykyisellään ruoka-aputoimijat toimivat pääosin paikallisesti, eikä ruoka-avun kentän ”yhteinen ääni” kuulu valtakunnan mediassa.(Avun tilkkutäkki. Suomalaisen ruoka-apukentän monimuotoisuus 2014. avustustoiminnan julkaisuja RAY sivu 61.)

Ruoka-aputoimijoiden paikallinen toiminta tarkoittaa myös usein hyvin yksinäistä toimintaa. Varsinkin pienempien yhdistysten ruoka-aputoiminnasta vastaavat henkilöt vastaavat yksin lähes kaikesta. He selvittelevät yksin hakupaikat ja tuuravat vapaaehtoisia näiden jäädessä pois sairauden tai muun syyn takia. Vapaaehtoisväki koostuu monenlaisista ihmisistä ja monet ovat itse ensin olleet avuntarvitsijoita. Vastuuhenkilön täytyy kouluttaa vapaaehtoisväkensä sopiviksi asiakaspalveluun, jotta palvelu olisi laadukasta ja ihmisarvoista. Lisäksi on lukemattomia muita haasteita ja uusia haasteita syntyy jatkuvasti.
Myös valtakunnallisia kehittämisen tarpeita on noussut esiin. Yhteiset pelisäännöt, käytännöt ja toimintatavat vaatiivat kehittämistä. Lisäksi niiden juurruttaminen yhdistysten käytäntöön vaatii aikaa, sillä alueellisia eroja on paljon ja tarpeita monenlaisia, jolloin yksilöllisyys on tarpeen huomioida ruoka-aputoiminnan kehittämisessä.
Suurilta kauppaketjuilta on esitetty toive, että hävikkiruoan hakua kehitettäisiin ja se saataisiin alueellisesti keskitetymmäksi.

Resurssitarpeet
Erityisesti Kolmannen sektorin toimijat tarvitsisivat lisää taloudellista tukea, jolla voitaisiin lisätä ja vahvistaa resursseja. Monet yhdistykset toimivat resurssiensa äärirajoilla. Vapaaehtoisväki tekee hyvin pitkiä, usein ympäripyöreitä päiviä jopa viikonloppuisin. He käyttävät omat, usein vähäiset tulonsa ruoka-aputoiminnan kuluihin. Ruoka-apu Yhdistysten Liitto ry:n työntekijä kiersi tutustumassa ja kehittämässä ruoka-apua jakavien yhdistysten toimintaa. Liiton työntekijä huomasi, että on aivan yleistä se, että jos ruoka-apua tarjoavan järjestön työntekijä saa pientä palkkaa, hän laittaa palkastaan valtaosan tai jopa sen kokonaan ruoka-aputoiminnan kustannuksiin ja ottaa oman ruokansa lahjoitukseen tulleesta ruoasta.
Resursseja tarvitaan usein toimivampien tilojen vuokraamiseen sekä ruoka-aputoiminnan laadulliseen kehittämiseen. Ruoka-aputoiminnan suuruudesta riippuen, ainakin yhden ihmisen palkkaamiseen vapaaehtoisväen ohjaajaksi ja ruoka-aputyön koordinointiin ja johtamiseen.

Ruoka-apu Yhdistysten Liitto ry perustettiin syksyllä 2015 koordinoimaan ja kehittämään hajanaista ruoka-apua jakavien yhdistyskenttää. Siihen on liittynyt jäseneksi nopealla tahdilla kymmeniä perinteisiä ruoka-apua jakavia kolmannen sektorin toimijoita. Toimittuamme kaksi vuotta ruoka-aputyön ruohonjuuritasolla auttaen ja tukien yhdistyksiä ja toimijoita, jotka jakavat ruokaa, olemme lisäksi huomanneet ruoka-apua jakavien toimijoiden ottaneen kiitollisuudella vastaan vuonna 2016 myönnetyn valtionapurahan. Avustus koettiin tarpeellisuuden lisäksi myös erittäin voimaannuttavana. Vaikka kuntien työntekijät auliisti myöntävät ruoka-aputoiminnan monella tavalla ja tasolla erittäin tarpeelliseksi toiminnaksi, eivät monetkaan kunnat osallistu talkoisiin juuri lainkaan tai ei lainkaan. Myönnetty avustus oli toimijoille merkittävä tunnustus toiminnan tarpeellisuudesta ja arvostuksesta. Valtaosa ruoka-apua jakavista yhdistyksistä ja toimijoista tekee työtä vapaaehtoisina ja maksavat kulut omista vähäisistä tuloistaan. Monet toimijat ovat itse

työttöminä tai he ovat eläkeläisiä, jolloin heillä on mahdollisuus antaa omaa aikaansa auttaakseen muita. On selvää, että toimijoita tulisi tukea ja resursseja lisätä taloudellisesti, mutta myös henkisesti. Ruoka-apu Yhdistysten Liitto ry:n tapaamat runsaat viisikymmentä toimijaa kokivat pääsääntöisesti olevansa hyvin yksin. Niinpä Ruoka-apu Yhdistysten Liitto ry:n perustaminen onkin koettu vastaukseksi monien toimijoiden tarpeisiin. Kaikki tietävät, että Suomi on yhdistystoiminnan maa. Jos vapaaehtoistyö ja kolmannen sektorin toimijat otettaisiin hetkeksi pois suomalaisen auttamisen kentästä, olisi jäljellä valtava tyhjiö, josta kärsisivät monella merkittävällä tavalla vähäosaiset ihmiset ja kokonaiset perheet.

Perusteita
Ensimmäistä kertaa vuonna 2016 myönnetty yhteiskunnan myöntämä tuki suoraan ruoka-aputoimintaan ei ole ristiriidassa harkinnanvaraisen toimeentulotuen kanssa, vaan se täydentää sitä. Perustuslain 19 §:n mukaan ”jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon”. Tämä lause on edelleen voimassa ja sen toteuttamiseen on laskennalliset vakiintuneet mallit. Reaalielämässä kolmannen sektorin kautta tuleva ruoka-apu parantaa elämän laatua ja täydentää sosiaaliturvaa.

Yli 100 kansanedustajaa allekirjoitti lakialoitteen 10.5.2016 (Lakialoite LA 29/2016 vp), jossa ehdotetaan elintarvikelakia muutettavaksi. Sitä muutettaisiin niin, että elintarvikkeita tuottava teollisuus tai niitä jakeleva tai myyvä taho velvoitettaisiin antamaan elintarvikkeet voittoa tavoittelemattomalle kolmannelle osapuolelle, kuten hyväntekeväisyystyötä tekevälle taholle, joka on valmis noutamaan luovutuskelpoiset elintarvikkeet ja asettamaan ne ilmaiseksi jaettavaksi kohderyhmälleen, taikka muulla tavoin käyttämään ne hyödyksi.
Lakiehdotuksen taustalla on tieto, että Suomessa viedään kaatopaikalle vuosittain 400 miljoonaa kiloa syömäkelpoisia elintarvikkeita.

Valtiovarainvaliokunta lisäsi vuoden 2017 talousarvioehdotukseen momentille 33.03.63 Eräät erityishankkeet 1 100 000 euroa valtakunnalliseen toimintaan, jolla järjestetään ruoka- ja muuta aineellista apua erityisen tuen tarpeessa olevien asiakkaiden matalan kynnyksen ja suoran avunannon kohteisiin, kuten ruoka- ja muuhun aineelliseen apuun.

Sosiaali- ja terveysministeriö myönsi 16.10.2017 Samaria rf:lle sen hakemuksen perusteella ja valtionavustuslain (688/2001) 7 §:n nojalla 790.000 euroa avustuksen käytettäväksi 101 paikkakunnalla 171 ruoanjakopisteessä, 70 järjestön yhteishankkeena. Hakemuksen mukana olevat järjestöt jakavat vuosittain 7-9 miljoonaa kiloa hävikki- tai EU-ruokaa.

Esitys
Esitämme, että vuoden 2018 talousarvioon varataan matalan kynnyksen suoran avunannon tukeen (mm. ruoka-apuun) edelleen kohdennettu määräraha, jotta voidaan taata suoran avunannon valtakunnallinen kehittäminen, yhteistyössä lahjoittajien ja viranomaistoimijoiden kanssa, sekä ruoka-aputoiminnan jatkuminen vähäosaisten ihmisten auttamiseksi ja elämänlaadun parantamiseksi.

Helsingissä 8.11.2017

Ruoka-apu Yhdistysten Liitto ry

Nina Havia
Toimintakoordinaattori